

Recenzii

denatureze inima omului de la slujirea pur intelectuală - și astfel desăvârșită – a lui Dumnezeu. Iarăși, această opinie este specifică misticii iudaice a lui Abulafia și contrară unor opinii din sufism și isihasm, în care formulele ce trebuie recitate într-o manieră automată nu au nevoie de concentrarea minții, de păstrarea lucidă a rațiunii (minte trebuie să fie coborâtă în inimă”). Pentru Abulafia utilizarea rațiunii rămâne primordială în experiența mistică; apoi, una dintre imaginile larg răspândite pentru a sugera pericolul inerent în combinarea literelor (ca tehnică mistică) este focul arzător (p. 129-130). (Totuși, dacă la Abulafia imaginea focului simbolizează imersiunea în corporalitate, urmașii săi vor utiliza imaginea scufundării, menită să exprime imersiunea misticului în lumea spirituală, o imersiune însă care ar putea să îi aducă moartea! Astfel, chiar și la Abulafia regăsim avertismentul că momentul extazului poate fi momentul morții! Vezi p. 131, precum și cap. 4, „Imagini erotice pentru experiența extatică”.)

Referitor tot la procesul de iluminare amintit, mai precizăm că prin acesta se realizează identitatea dintre sufletul omenesc și Dumnezeu. Mai exact, avem de-a face cu „un proces care transformă sufletul intelectual în obiectul inteligenței lui, care este Dumnezeu, prin care se atinge unitatea perfectă” (p. 138). Dacă misticii creștini vor urma în verbalizarea experiențelor lor mistice limbajul (neo)platonice – exemplul cel mai elocvent fiind cel al lui Dionisie Areopagitul –, Abulafia și discipolii săi vor utiliza unele idei aristotelice, gen unitatea Intelectului, Inteligibilului și Actului Inteliecției, precum și convingerea fundamentală că intelectul uman e capabil să se transforme în Divinitate (p. 139).

Sperăm că am reușit să trezim interesul cititorilor pentru cartea lui Moshe Idel, și nu doar al teologilor și intelectualilor, ci și al tuturor celor interesați de trăirea și exprimarea experienței mistice. Tradiția mistică iudaică, exprimată de Abraham Abulafia, își găsește corespondent în tradiția mistică isihastă, ceea ce reclamă o analiză și din partea teologilor ortodocși. Apoi, dincolo de similitudinile evidente, există între aceste tradiții mistice (la care trebuie adăugat și sufismul) și elemente specifice greu de neglijat. Drept urmare, orice analiză ce se vrea obiectivă, indiferent din ce parte ar veni, nu trebuie să accentueze unilateral aspectele comune, nici pe cele deosebite. Chiar și din acest motiv lucrarea lui Moshe Idel reprezintă, în opinia noastră, o piatră de temelie pentru cercetările ulterioare în domeniu.

Lect. Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Pr. Conf. Univ. Dr. Constantin Necula, *Direcții ale cercetării catehetice în Europa contemporană și importanța lor în contextul pastoral catehumenal al Ortodoxiei românești, Modele ale pedagogiei catehetice italiene, iberice și de limbă franceză, Editura Agnos, Sibiu, 2018, 96 p., ISBN 978-973-1941-76-9*

De-a lungul istoriei eclesiale multe au fost perioadele sau etapele în care s-a cerut imperios învățământul religios ca *modus vivendi*, ca soluție revelatoare și reformatoare a derapajelor sau crizelor apărute în cotidianul pastoral. Reiterarea necesității și utilității

cercetării catehetice apare și azi ca o îndatorire pentru cei îndreptățiți a cunoaște și a învăța adevăruri, metode și mijloace împărtășite apoi celor ce trebuie să cunoască și, la rândul lor, să învețe pe alții. Neastâmpărul Părintele Constantin Necula, și pe această temă, este recunoscut. Cu franchețe recunoaște că „suntem chemați mereu să regândim modul în care comunicăm Adevărul Revelat. Dificilă în fiecare perioadă a existenței Bisericii, misiunea catehetică a devenit inima Vestirii, metoda fiind dublată mereu de acrivia conținuturilor”. Deloc mărginit în zbateri, și cu această ocazie dovedește interesul pentru cunoaștere, oferind, noi direcții din prea plinul izbânzii proprii, rod al acumulării masive. Nu ne-a lăsat văduviți nici de modelele istorice din catehetica românească (a se vedea lucrarea sa *Duc in altum/Ieșiți în larg. O introducere în catehetică. Importanța cateheticii în propovăduirea creștină*, Editura Andreiana, Sibiu, 20011). Orientarea de față este spre cercetarea europeană în domeniu. „Efortul făcut de școlile de teologie din ambientul european merită aprofundat, necesitând acumulare de informație, dar și descoperirea unui mecanism de cunoaștere activă, prin contact direct cu realitățile pastorale”.

Sursele generale de informare, trei la număr, sunt: 1. *Dizionario di Catechetica (DCH)*, Editrice Elledici, Leumann, Torino, edițiile 1986, 1987, o alcătuire realizată de Institutul de Catehetică al Universității Pontificale Salesiana din Roma, orientată spre abordarea vastului câmp al catehezei eclesiale de toate expresiile. Aria de cuprindere este generoasă, din 1945 până în 1986, răspunzând, în principal, unei provocări lansate în anii 1960-1964 asupra construirii catehezei diferențiate, care să corespundă dieferitelor condiții și condiționări culturale și sociale. 2. *THABOR-l'Encyclopédie des Catéchistes (TCH)*, Editura Desclée, Paris, 1993, lucrare realizată de Centrul Național pentru Învățământ Religios (CNER) și Institutul Superior de Pastorală Catehetică (ISPC din Franța. Enciclopedia reprezintă o reformulare în termeni de agendă catehetică a istoriei catehezei și a unor noi orientări, și azi funcționale. De remarcat în această sursă, prezența pentru prima dată a personalităților feminine cu preocupări catehetice, o schimbare de optică, ce a revoluționat într-un fel noul curs și discurs catehetic. Tot aici este de remarcat „balansul între pastorală și catehetică, între apologetică și educația comunicării, între psihologie și sociologia conceptelor religioase”. 3. *Scuola per Catechisti. Schiede per la formazione personale e di gruppo*, Editura Elledici, Torino, 2014, lucrare gândită pentru a construi baza intervenției pastoral-catehetice în comunități: parohie, școală, campus educațional. Temele principale sunt: noile provocări ale catehezei, a fi catehet/a face cateheză, spiritualitatea catehetului, metoda în cateheză, aportul părinților, copiii catehismului, uzul tehnicii în cateheză, cateheza de inițiere în Taine, catehumenatul adolescenților, inițierea în slujbele liturgice și rugăciune, inițiere în viața cea nouă și comportamentul moral etc. Ce se poate prelua la noi, astăzi? „Organizarea minuțioasă, lucrul în echipă și motivarea disponibilității cateheților...spiritualitatea cateheților și modul în care se reflectă aceasta în propunerea comunicării pentru comuniune sau cuminecare. De remarcat includerea părinților în ciclul catehetic, modul în care aceștia devin parteneri de catehizare”.

Autorul se oprește apoi asupra unor **lucrări de teorie catehetică și fundamentarea demersului catehetic modern**, prima fiind *Precis de theologie pratique*, coordonată de Gilles Routhier et Marcel Viau, Ed. Novalis/Lumen vitae/Atelier, Bruxelles/Montreal/

Paris, 2007. Volumul prezintă o analiză produsă de cele mai active teologii francofone în domeniul teologiei practice. Plecând de la cea mai gravă criză secularistă a epocii moderne din Canada anilor 1970-1975, s-a ajuns la mișcarea de rezistență din instituțiile de Teologie Pastorală, cel din Montreal fiind vârful de lance. Rezultatele dar și o seamă de metode au plecat spre Europa având să marcheze teologia catehetică modernă. O voce de răspuns se găsește în lucrarea analitică al lui Emilio Alberich, *Les fondamentaux de la catechese*. Abordarea privește chestiuni de context socio-cultural care nu pot fi redimensionate în reacția pastorală decât prin urmărirea unor linii noi. „Trebuie să recunoaștem că a cunoaște astfel de analize nu mai ține de facultativul unei științe teologice, ci de funcționarea sa ca răspuns la provocările lumii contemporane”. Pentru a facilita percepția corectă a analizei și a surprinde specificul pastoral propus lumii de azi sunt folosite trei scheme. Prima are în vedere viziunea pastoral-catehumenală în sensul curentului neo-cultural numit evanghelizare, a doua este un model critic la adresa pastoralei clasice, iar a treia propune o grijă specială pentru integrarea trupului eclesial, dispunând de „forța integrativă a misiunii” (Pr. Prof. Ion Bria), specifică Ortodoxiei autentice.

În capitolul **Diagnoze pertinente-direcții de verificare-arii de competențe catehetice sporite-izvoare și experiențe**, autorul pornește de la o lucrare de referință ce a influențat preocuparea și analiza catehetică europeană: *L'Avenir de la catéchèse*, a lui Denis Villepelet, Les Editions de l'Atelier, Paris, 2003. Aici este tras un semnal d alarmă cu privire la mutațiile antropologice, dezvoltate și agravate în timp, cu consecințe, inclusiv, în pedagogia socială. O altă serie de schimbări sunt identificate la nivelul instrumentalizării vieții de zi cu zi. O altă serie de mutații vizează *world culture*, urmările și aici fiind bulversante. Villepelet generează o analiză a singularității creștinismului, pornind de la realitatea că subiectivitatea umană este fundamental dialogică și nu poate fi reactivată decât de construcția dialogică a vieții. Soluția cercetătorului este de a se reconstrui cultura euharistică și necesitatea ca aceasta să se coaguleze în jurul kerigmei, definită atât ca act, cât și ca proiect de proclamare a unui anunț. Este propusă și o sinteză nouă: experiența+reflecția+interpretarea=memoria vie a catehezei. Rezultatul sintezei are funcția de a reacționa la o serie de virusări culturale care pot zdruncina conștiința umană.

Părintele Necula nu se rezumă doar la face vizibile punctele de vedere apusene, ci caută să adauge interesului nostru și câștigul pentru teologia ortodoxă contemporană. Tratarea comparativă și analiza obiectivă vizează promovarea de noi surse și resurse pentru diminuarea sau chiar eradicarea crizei învățământului catehetic.

Utilitatea acestui demers este evidențiată și prin **direcțiile importante descoperite în teoria și practica pastoralei catehumenale astăzi**. Sunt inserate idei relevante pentru tematica în cauză, sunt aduși în atenția interesului nostru autori mai puțin cunoscuți și prezenți în cercetările românești, precum și lucrări ce pot constitui surse noi de informare și formare. Sunt amintite manuale de catehetică ce aduc atât suport, cât și idei-soluții pentru componenta învățătoarească a Bisericii. De exemplu: 1. Jaime Pujol Balcells, Francisco Domingo, Anastasio Gil și Mateo Blanco, *Introduccion a la Pedagogia de la fe*, Ediciones Univesidad de Navarra, Pamplona, 2001, unde ideea centrală fiind relația dintre

cateheză și ora de religie, legând fundamental metodologia catehetică de didactica mărturisirii de credință. 2. Carmen Jalon Oliveras, *Crear cultura de interioridad. En aula, en la pastoral y en la vida diaria*, Ediciones Khaf, Zaragoza, 2014, lucrare extrem de inventivă în ce privește creșterea personală și transformarea socială a persoanei moderne. 3. Giuseppe Mazza, Giacomo Perengo (coord.), *Pedagogia della Parola. L'emergenza educativa tra universo biblico e cultura della comunicazione*, Edizioni San Paolo, Torino, 2010, aceasta fiind sursă de inspirație pentru dezvoltarea unei cunoașteri imediate as a raportului dintre Biblie și post modernitatea tehnică a lumii în care trăim. Sunt amintite și prezentate succint și alte manuale care au deschis noi direcții de cercetare și actualizare a dinamicii pastorale în domeniu: 1. Cesare Bisoli, *Va'e annuncia* (Mc. 5,19), *Manuale di catechesi biblica*, Elledici, Torino, 2006; 2. Emilio Alberich, *La catechesa oggi. Manuale di Catechetica fondamentale*, Elledici, Torino, 2009; 3. Enzo Biemmi,(coord.), *I Fondamentali della Catechesi* (I Credo. I Sacramenti. I Comandamenti. Il Padre nostro), Edizioni Dehoniane, Bologna, 2013; 4. Henri Derroitte (coord.), *Catechesi e iniziazione cristiana*, Ed. Elledici, Leumann, Torino, 2006 etc.

Nu sunt ignorate nici o seamă de lucrări care au determinat cercetări ulterioare pe teme ca: Cateheza intergenerațională, Catehizarea adulților, Catehizarea vârstelor mici, Catehizarea tineretului, Formarea formatorilor în Catehetică și cateheză.

Concluzie: „Științele educație religioase, creștine mai ales, nu au confesiune. Ele propun un subiect unic: omul în căutarea lui Dumnezeu”. Într-o Europă aflată ea însăși în tranziție în multe domenii, și în vremuri marcate de nenumărate turbulențe sociale și confesionale, recursul la memoria alimentată din diverse izvoare de sorginte catehetică creează premise serioase de optimism. Omul, prin definiție este „privitor în sus”. Iar acolo e Dumnezeu. Și nu numai acolo!

Pr. Lect. Dr. Mihai Iosu

Pr. Constantin NECULA, Pr. Eugen RĂCHITEANU, *Biserica Santa Croce-punte între Orient și Occident. Crucea de lumină a artei sacre*, Edizioni Citta di Vita, Firenze, 2018, 157 p.

În stilul deja definit ca obișnuință, cu un dialog estetic și catehetic de înaltă ținută, cei doi autori continuă să ne încante prin felul atât de cald și incitant, prin care aduc argumente, induc sentimente și conduc cititorul către împărăția frumosului, transpusă ca „reflex al frumuseții lui Dumnezeu”. Cartea de față nu deschide doar o ușă, ci tot ce poate facilita accesul la sublimul estetic și tot ce poate limpezi înțelegerea corectă și continuă a acordului între Dumnezeu și om, cuprins în exclamarea: **Mare ești, Doamne, și minunate sunt lucrurile Tale...**”. De mare anvergură informațională și emoțională este și un alt mare adevăr citat în introducere: „A predica nu înseamnă doar să vorbești de la amvon, ci și să pictezi și să contempli opera de artă sacră (Prof. Antonio Paolucci)”. Atent și profesionist, sunt prezentate date istorice și geografice, arhitectonice și picturale, care fixează în mintea cititorului, nu numai repere palpabile, ci și direcții de interes și aprofundare. Felul elegant și ziditor în care autorii conjugă diferențele confesionale, ne pun în situația, ca în fața frumosului și divinului, intuite sau descoperite, să strigăm: „**Cine este**